

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра фундаментальних дисциплін початкової освіти

«До захисту допускаю»
Завідувач кафедри фундаментальних
дисциплін початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Володимир КОВАЛЬЧУК
« ____ » _____ 2025 р.

**Розвиток емоційного інтелекту
учнів початкових класів
у процесі читацької діяльності**

Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма *Початкова освіта*

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – Магістр початкової освіти.
Вчитель початкових класів
закладу загальної середньої освіти

Автор роботи *Рондяк Богдан Ігорович* _____
підпис

Науковий керівник канд. пед. н., доцент
Кравченко-Дзондза Олена Енейвна _____
підпис

Дрогобич, 2025

Захист магістерської роботи
Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів у
процесі читацької діяльності

(тема роботи)

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою:

_____

Коротка мотивація захисту:

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Дата

Голова ЕК _____

підпис

_____

прізвище та ініціали

Секретар ЕК _____

підпис

_____

прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності

У магістерській роботі розглянуто проблему розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності; проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми розвитку емоційного інтелекту; розкрито сутність поняття «емоційний інтелект» і визначено його структуру в контексті розвитку особистості учня початкових класів; виокремлено психолого-педагогічні особливості розвитку емоційної сфери молодших школярів; розглянуто потенціал читацької діяльності у формуванні емоційного інтелекту учнів початкових класів.

Визначено можливості читацької діяльності у формуванні емоційного інтелекту учнів початкових класів, методичні прийоми та форми організації читацької діяльності; розроблено методику розвитку емоційного інтелекту засобами художнього читання та обґрунтовано педагогічні умови її впровадження., спрямованої на розвиток емоційного інтелекту

Проведено експериментальне дослідження ефективності запропонованої методики.

ANNOTATION

Developing emotional intelligence in elementary school students through reading activities

The master's thesis examines the problem of developing emotional intelligence in primary school pupils through reading activities; analyses psychological, pedagogical and methodological literature on the development of emotional intelligence; reveals the essence of the concept of 'emotional intelligence' and defines its structure in the context of the development of the personality of primary school pupils; It highlights the psychological and

pedagogical features of the development of the emotional sphere of younger schoolchildren. It examines the potential of reading activities in shaping the emotional intelligence of primary school pupils.

The possibilities of reading activities in the formation of emotional intelligence in primary school pupils, methodological techniques and forms of organisation of reading activities are determined; a methodology for the development of emotional intelligence through artistic reading is developed and the pedagogical conditions for its implementation are substantiated, aimed at the development of emotional intelligence.

An experimental study of the effectiveness of the proposed methodology has been conducted.

Зміст

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні засади розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності	
1.1. Сутність поняття «емоційний інтелект» у сучасній психологічній та педагогічній науці.....	10
1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку емоційної сфери молодших школярів.....	14
1.3. Потенціал читацької діяльності у формуванні емоційного інтелекту учнів початкових класів.....	17
Розділ 2. Методичні засади розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів засобами читацької діяльності	
2.1. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у процесі роботи з художнім текстом.....	20
2.2. Методичні прийоми та форми організації читацької діяльності, спрямованої на розвиток емоційного інтелекту.....	24
2.3. Аналіз художніх творів для розвитку емоційно-ціннісного сприймання тексту.....	31
Розділ 3. Експериментальне дослідження ефективності методики розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності	
3.1. Організація та етапи експериментального дослідження.....	37
3.2. Зміст і методика проведення формувального експерименту.....	39
3.3. Аналіз результатів експериментального навчання.....	43
Висновки	48
Список використаної літератури	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. Емоційний інтелект – актуальна останнім часом дефініція, значення якої вже оцінено сучасною наукою. Важливість наявності у людини емоційного інтелекту пояснюється здатністю людини мотивувати себе і прагнути до досягнення мети, незважаючи на перешкоди, контролювати настрій, керувати почуттями, сподіватися, переживати тощо. На думку Д. Гоулмана, емоційний інтелект (EQ) може виявитися таким же потужним критерієм, як і раціональний інтелект (IQ), а часом і перевершувати його [1]. Тим часом сьогодні чимало сфер життя дітей пов'язано з комп'ютерними технологіями. Дистанційний формат навчання в школах тільки посилив цю тенденцію. Зменшується час на звичайне спілкування, скорочується перелік ситуацій, за яких дитина комунікує як з іншими дітьми, так і з дорослими, що негативно позначається на розвитку її емоційного інтелекту. Труднощі щодо усвідомлення власних емоцій, невміння висловити відображаються на взаєминах дитини з близькими, друзями, педагогом, що перешкоджає її успішному становленню в суспільстві.

Таким чином, учень початкових класів, окрім адаптації до процесу навчання, стикається з необхідністю побудови взаємин з дорослими та однолітками в різних ситуаціях, а це супроводжується переживанням широкого діапазону емоцій.

Розвинений емоційний інтелект допомагає дитині отримувати та обробляти емоційну інформацію. Розуміння як своїх, так і чужих емоцій, вміння застосовувати у своїй діяльності знання, отримані при інтерпретації та аналізі емоційних станів героїв книжок, є основою навчання, а також сприяє формуванню позитивних стосунків з друзями, однокласниками [37]. Володіння навичками керування своїми емоціями сприяє особистим академічним досягненням учня початкових класів. Також згодом високий

рівень емоційного інтелекту полегшує подальший перехід дитини з початкової до середньої ланки школи [9].

Згідно Державного стандарту початкової освіти сучасна освіта орієнтується не лише на формування інтелектуальних знань і предметних умінь, а й на виховання емоційно зрілої, соціально адаптованої, морально свідомої особистості [13]. У контексті Концепції Нової української школи особливої актуальності набуває розвиток емоційного інтелекту — здатність людини усвідомлювати власні емоції, розуміти почуття інших, регулювати емоційні стани, співпереживати й конструктивно взаємодіяти з оточенням [29].

Молодший шкільний вік є чутливим періодом для становлення емоційної сфери, оскільки саме в цей час формуються базові емоційно-ціннісні орієнтації, моральні почуття, навички співчуття та емпатії. Особливе значення для розвитку емоційного інтелекту в цей період має читацька діяльність, адже художня література виступає потужним засобом впливу на внутрішній світ дитини, спонукає її до переживання, співчуття, аналізу вчинків героїв та рефлексії власних почуттів.

Попри значну кількість досліджень, присвячених проблемі розвитку емоційної сфери дітей (Д. Гоулман, В. Зарицька, В. Калошин, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.), питання формування емоційного інтелекту молодших школярів засобами читацької діяльності ще недостатньо вивчене в українській педагогічній практиці. Саме тому постає необхідність у розробленні методики, що поєднує емоційний, пізнавальний і читацький розвиток учнів початкових класів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних педагогічних засобів формування емоційної компетентності учнів початкових класів, удосконалення методики викладання читання у початковій школі, потребою у реалізації емоційно-ціннісного підходу до вивчення літератури в умовах Нової української школи.

Об'єкт дослідження – процес формування та розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів.

Предмет дослідження – методика розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності, визначити педагогічні умови, що забезпечують ефективність цього процесу.

Згідно *гіпотези дослідження* розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів буде ефективним, якщо:

- читацька діяльність організовується на основі емоційно-ціннісного сприймання художнього тексту;

- у процесі навчання для читання використовуються спеціально підібрані художні твори, які відображають морально-етичні та емоційні ситуації, зрозумілі дітям;

- використовуються методи і прийоми (рольові ігри, дискусії, рефлексивні бесіди, творчі завдання), що стимулюють емоційне переживання й самовираження учнів;

- створюються педагогічні умови емоційної безпеки, підтримки, довіри та позитивного спілкування на уроці.

Відповідно до об'єкта і предмета дослідження та виходячи з мети й гіпотези дослідження, необхідно розв'язати **такі завдання**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми розвитку емоційного інтелекту.

2. Розкрити сутність поняття «емоційний інтелект» і визначити його структуру в контексті розвитку особистості учня початкових класів.

3. Визначити можливості читацької діяльності у формуванні емоційного інтелекту учнів початкових класів.

4. Розробити методику розвитку емоційного інтелекту засобами художнього читання та обґрунтувати педагогічні умови її впровадження.

5. Провести експериментальне дослідження ефективності запропонованої методики.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз і систематизація наукових джерел, порівняння, узагальнення);
- емпіричні (спостереження, анкетування, педагогічний експеримент, аналіз творчих робіт учнів);
- статистичні (кількісна та якісна обробка результатів експерименту).

Наукова новизна полягає в уточненні сутності поняття «емоційний інтелект молодшого школяра» та в розробленні методики його розвитку в процесі читацької діяльності.

Теоретичне значення полягає в обґрунтуванні потенціалу читацької діяльності у формуванні емоційного інтелекту учнів початкових класів, розробці методичних засад і педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів засобами читацької діяльності.

Практичне значення полягає у розробці методики розвитку емоційного інтелекту в учнів початкових класів у процесі читацької діяльності, в можливості використання результатів дослідження вчителями початкових класів, викладачами педагогічних університетів, методистами для удосконалення освітнього процесу.

Апробація дослідження здійснювалася у формі виступів на науково-методичних семінарах кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, звітній студентській конференції (травень, 2025), на Міжнародній науково-практичній конференції «*Innovations in Science: From Theoretical Foundations to Practical Impact*» (November 24-26, 2025, Antwerp, Belgium).

Основні положення та висновки магістерського дослідження відображені у науковій публікації у співавторстві: **Рондяк Б.** Кравченко-Дзондза О. Потенціал читацької діяльності у розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів. *Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Innovations in Science: From Theoretical Foundations to Practical Impact»* (November 24-26, 2025, Antwerp, Belgium). European Open Science Space, 2025. P.318–324. URL: https://www.eoss-conf.com/wp-content/uploads/2025/11/Antwerp_Belgium_);

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (46 джерел) і додатків.

Розділ 1. Теоретичні засади розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності

1.1. Сутність поняття «емоційний інтелект» у сучасній психологічній та педагогічній науці

Феномен емоційного інтелекту та можливості його розвитку розглядалися багатьма дослідниками, як у теоретичному, так і практичному аспектах. Вперше «емоційний інтелект» як термін був застосований Майклом Белдоком у 1964 році, але на той час ще не набув широкого поширення. У 60-х роках ХХ століття була представлена теорія множинного інтелекту, на основі якої згодом Х. Гарднер, Дж. Майер і П. Селовеї розробили концепцію емоційного інтелекту. Згідно з трактуванням Д. Майєра і П. Селовея «Емоційний інтелект» – це: «здатність сприймати, розуміти, викликати емоції, підвищувати ефективність мислення за допомогою емоцій, регулювати свої емоції та емоції інших» [3]. Термін «Емоційний інтелект» став популярним після виходу книги Д. Гоулмана «Емоційний інтелект – чому він може мати більше значення, ніж IQ?» [7].

Чимало сучасних дослідників, як зарубіжних, так і вітчизняних, робили акцент на необхідності та важливості проведення досліджень у цьому напрямку, пропонуючи розглядати «емоційний інтелект» у контексті когнітивних процесів і здібностей особистості, відзначаючи, що: «Емоційна здатність – це метаздатність, що визначає, наскільки добре людина може використовувати всі свої інші навички, включаючи інтелект» [6]. За останні десятиліття деякі автори наукових праць, присвячених дослідженню емоційного інтелекту, підкреслюють роль емоцій у контексті мислення та пізнання індивіда [4].

На думку Г. Гарднера, внутрішньоособистісний інтелект є способом самопізнання, розуміння власних емоцій та почуттів з метою управління своєю поведінкою [цит. за: 42]. Міжособистісний інтелект, на його думку, – це здатність розуміти інших та ефективно взаємодіяти з оточуючими.

Дж. Майєр, П. Саловей трактують емоційний інтелект як «спроможність регулювати власні почуття та почуття інших людей, розпізнавати їх адекватно для того, щоб спрямовувати своє мислення та діяльність» [36]. Згодом дослідники визначили емоційний інтелект як «здібність особистості адекватно сприймати, оцінювати та виражати емоції; розуміти емоції та знання, що стосуються емоцій...»[44; 45; 46].

Теорія емоційного інтелекту отримала продовження в працях Д. Гоулмана, який розробив концепцію розвитку емоційного інтелекту, згідно якої «життєвий успіх людини визначається не тільки загальним рівнем розумового розвитку, скільки такими особливостями її розуму, які визначають здатність до самопізнання й емоційної регуляції, уміння виражати свої почуття, розуміти і тонко реагувати на стан інших людей» [45]. Учений розглядав емоційний інтелект як сукупність умінь і навичок, що забезпечують успішну соціальну адаптацію особистості, зокрема: самоусвідомлення, самоконтроль, мотивацію, емпатію та соціальні вміння. Гоулман підкреслював, що саме емоційний інтелект, а не лише коефіцієнт розумового розвитку (IQ), є визначальним чинником життєвого успіху людини.

У науковій літературі зустрічаємо різні підходи до розуміння сутності цього феномена: когнітивний, який трактує емоційний інтелект як систему знань про емоції, способи їхнього розпізнавання та регуляції (Д. Карузо, П. Саловей); особистісний, що пов'язує його з рисами характеру, емоційною стійкістю, комунікативною компетентністю (Р. Бар-Он); соціально-психологічний, який розглядає емоційний інтелект як здатність до ефективної взаємодії, співпереживання та конструктивного спілкування.

Українська педагогічна наука (О. Савченко, Є. Карпенко, О. Власенко та ін.) трактує емоційний інтелект як інтегральну властивість особистості, що виявляється у здатності усвідомлювати, розпізнавати, адекватно виражати й регулювати власні емоційні стани, а також розуміти й приймати емоції інших

[11; 19; 37]. Сучасне розуміння емоційного інтелекту охоплює як емоційно-пізнавальний аспект (розпізнавання та розуміння емоцій), так і емоційно-діяльнісний (регуляція, вираження та використання емоцій у соціальній взаємодії). У педагогічному контексті розвиток емоційного інтелекту молодших школярів розглядається як невід'ємна складова особистісного та соціального розвитку дитини.

Такі сучасні дослідники, як Н. Буркало, В. Зарицька, відзначають, що емоційний інтелект «є необхідною здатністю для розвитку актуальних компетенцій у сучасному світі» [6;16]. Цілком погоджуємось з цією тезою і можемо зауважити, що без розвиненого емоційного інтелекту людині в сучасному світі важко буде повноцінно функціонувати.

Спираючись на цю інформацію, можна зробити висновок про те, що розвиток емоційного інтелекту – це життєво необхідний аспект, як окремо для однієї людини, якій необхідно розуміти і диференціювати, які почуття вона переживає, так і для суспільства в цілому, в якому неможливо вибудувати комунікацію і спілкування з іншими людьми, не розуміючи їхніх почуттів і проявів емоцій. У цілому, емоційний інтелект є важливим аспектом у побудові міжособистісних взаємин, сприяючи кращому спілкуванню один з одним, покращуючи якість відносин і даючи можливість досягнути успіху в житті.

На наш погляд, розвиток емоційного інтелекту в сучасних умовах обумовлений не тільки внутрішніми аспектами і ресурсами індивіда, його когнітивними здібностями, але і зовнішніми факторами, які створюються родиною, культурними особливостями і навіть інформаційними технологіями. Особливістю емоційного інтелекту у дітей є категоричне мислення, в якому все біле або чорне, без півтонів. Дитячий спосіб дій є самоствердженням, що ігнорує спогади або факти, які руйнують особисті переконання. Діти вловлюють ті переконання, які підтверджують їхню правоту [18, 56]. На відміну від емоційного інтелекту переконання

раціонального розуму носять орієнтовний характер: переконання детермінується фактами, а нова інформація може спростувати попередню думку. На думку володаря емоційного інтелекту, його переконання апіорі вірні і не беруться до уваги свідчення на користь протилежного. Однак, як стверджує С. Дерев'янку, переконання від перших вражень, як і миттєві інтуїтивні судження, можуть виявитися помилковими, тому потребують навчання.

Вчитель відіграє значну роль у свідомості дитини, яка чуттєво реагує на висловлювання, оцінки, схвалення та зауваження [14, 13–14]. У молодшого школяра складний набір переживань: хвилювання, страх, невпевненість у собі, надія на успіх, радість від схвалення тощо. Вони визначають настрій, самопочуття, самооцінку дитини, що формується. Вчитель перетворюється на соціально значущу особистість для першокласника, в більшості випадків – позитивну, в рідкісних випадках – негативну. Негативна реакція, як правило, пов'язана зі страхом перед вчителем. Діти виявляють байдужість, замкнутість, вразливість, безініціативність, смиренність, покірність, прагнення до пристосування. Сформована ситуація повинна бути подолана, оскільки може призвести до порушень в особистісному та психічному розвитку дитини. Пізнавальні потреби успішно розвиваються тільки за наявності позитивних емоцій, коли дитина відчуває себе успішною, потрібною в сім'ї та школі.

1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку емоційної сфери учнів початкових класів

Молодший шкільний вік є надзвичайно важливим періодом у становленні особистості дитини. Це час, коли закладаються основи її емоційної культури, формується здатність до самопізнання, самооцінки, розуміння емоцій інших людей. У цей період відбувається інтенсивний

розвиток емоційної сфери, що безпосередньо впливає на успішність навчання, формування міжособистісних стосунків і соціальну адаптацію.

З погляду психології розвитку (Ж. Піаже, О. Запорожець та ін.), у дітей 6–10 років відбувається поступовий перехід від безпосередньо-емоційного реагування до усвідомленого ставлення до власних почуттів і переживань інших людей. Учні початкових класів починають розуміти, що емоції можуть бути прихованими, що одне й те саме явище може викликати різні почуття у різних людей. Це свідчить про розвиток емпатії — здатності співпереживати, розуміти внутрішній стан іншого.

Для молодшого шкільного віку характерні такі психологічні особливості, важливі для розвитку емоційного інтелекту:

- емоційна відкритість і безпосередність у вираженні почуттів;
- потреба в емоційній підтримці з боку дорослих;
- висока навіюваність і залежність від оцінки вчителя;
- поступове формування внутрішнього плану дій і рефлексії, що дозволяє дитині усвідомлювати власні переживання;
- розвиток моральних почуттів – доброти, справедливості, співчуття, відповідальності.

Педагоги й психологи (О. Савченко, І. Бех, М. Яцюк Т. Піроженко,) підкреслюють, що ефективне формування емоційного інтелекту можливе лише за умови створення емоційно безпечного освітнього середовища, у якому дитина відчуває себе прийнятою, розуміє, що її почуття важливі й мають право на існування [35; 36; 43]. Учитель у цьому процесі виступає не лише носієм знань, а й прикладом емоційної культури, зразком адекватного вираження почуттів.

Особливу роль у розвитку емоційного інтелекту відіграє мовно-літературна освітня галузь, зокрема уроки читання, які відкривають перед дітьми широкий спектр емоційних переживань через художній текст. Саме у процесі читацької діяльності учні мають змогу: пізнавати різні емоційні

стани героїв; аналізувати причини їхніх вчинків; співпереживати, ототожнювати себе з персонажами; висловлювати власні почуття й оцінки; робити моральні висновки. Такі види діяльності формують у дітей емоційну спостережливість, емпатійність, здатність до самоаналізу, що є структурними компонентами емоційного інтелекту.

З педагогічного погляду розвиток емоційного інтелекту потребує цілеспрямованої організації освітнього процесу, який включає:

- використання ситуацій морального вибору під час обговорення літературних творів;
- запровадження ігрових, творчих, театралізованих форм роботи;
- формування навичок вербалізації емоцій (“я-висловлювання”);
- систематичну рефлексію почуттів — обговорення, як діти почуваються у певних ситуаціях, що викликає у них ті чи інші переживання;
- підтримку позитивного емоційного клімату в класі.

Розвиток емоційного інтелекту в учнів початкової школи має неабияке значення для становлення його особистості: він сприяє формуванню моральних цінностей, підвищує рівень соціальної адаптації, покращує навчальні результати, допомагає дитині адекватно реагувати на труднощі та будувати гармонійні стосунки з оточенням.

Отже, психолого-педагогічні особливості розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи полягають у взаємозв'язку емоційного, когнітивного та соціального розвитку дитини. Ефективне формування емоційного інтелекту можливе лише за умови інтеграції емоційного компоненту в усі сфери освітнього процесу, насамперед — у читацьку діяльність, яка є природним засобом пізнання світу почуттів.

1.3. Потенціал читацької діяльності у формуванні емоційного інтелекту учнів початкових класів

Незважаючи на особливу увагу психологів, педагогів до емоційного інтелекту, чимало людей відчуває труднощі в розумінні власних емоцій та управлінні ними. Тим часом емоційний інтелект – це набір навичок, які можуть бути розвинені та вдосконалені практично в будь-якому віці.

Художня література та книги – безцінні інструменти для розвитку емоційного інтелекту, особливо дитини. Літературні персонажі є тим дзеркалом, в якому відбивається увесь спектр людських емоцій. Через розуміння героя книги дитина може усвідомити все різноманіття емоцій, які вона відчуває, в тому числі і дуже сильні емоційні переживання, що вимагають більшої уваги і часу для їх усвідомлення і переробки. Співвідносячи себе з літературними персонажами, учневі початкових класів легше переносити дискомфорт, зустрічаючись з негативними почуттями або тими, що «не мають підтримки» в суспільстві.

Спостерігаючи за персонажами літературного твору, читач зможе зрозуміти, наскільки відрізняються реакції різних людей на одну і ту ж ситуацію, зможе асоціювати себе з тим чи іншим персонажем, зрозуміти, на кого з героїв він найбільше схожий. Через змалювання у творі різних персонажів можна краще зрозуміти і сприйняти почуття людей, побачити, до яких наслідків призводить помилкове розуміння іншої людини або швидкоплинні висновки. Твори художньої літератури сприяють розвитку в молодшого школяра емпатії, соціально-комунікативних навичок, засвоєнню ним морально-етичних норм.

Читацька діяльність у початковій школі є важливим засобом не лише інтелектуального, а й емоційно-ціннісного розвитку дитини. Через художнє слово учень пізнає навколишній світ, людські почуття, моральні норми та духовні цінності. У процесі сприймання літературного твору відбувається активна взаємодія інтелектуальних і емоційних процесів, що створює умови

для формування емоційного інтелекту. Згідно з дослідженнями О. Савченко, А. Фасолі, Н Богданець-Білоskalенко, читацька діяльність виступає засобом формування внутрішнього світу дитини, оскільки художній текст пробуджує емоційний відгук, стимулює співпереживання, викликає бажання зрозуміти мотиви поведінки героїв [2; 37; 41].

Під час читання та обговорення літературного твору учень не лише аналізує зміст, а й переживає емоційні стани персонажів, порівнює їх зі своїми власними, що сприяє розвитку емпатії, рефлексії та моральної свідомості. Уроки читання створюють природне середовище для реалізації таких складових емоційного інтелекту, як:

- емоційна обізнаність — розпізнавання й називання емоцій героїв та власних почуттів;
- емпатія — здатність співпереживати, розуміти внутрішній світ іншої людини;
- саморегуляція — уміння контролювати власні емоції, виражати їх у прийнятній формі;
- соціальна чутливість — усвідомлення моральних норм, цінностей, правил поведінки у суспільстві.

Особливо ефективним засобом розвитку емоційного інтелекту є робота з художнім текстом, який наповнений гуманістичним змістом, розкриває теми добра і зла, дружби, любові, співчуття, справедливості. Читання й аналіз таких творів спонукає дітей до емоційної ідентифікації з героями, роздумів над власними вчинками, формування позитивних моральних установок.

Важливу роль відіграє педагогічне керівництво процесом сприймання. Учитель має спрямовувати увагу учнів не лише на зміст тексту, а й на емоційно-ціннісний аспект, ставити запитання, що викликають емоційний відгук, наприклад: «Що ти відчував, коли герой потрапив у складну ситуацію?», «Чому цей вчинок можна вважати добрим?», «Як би ти вчинив

на його місці?». Такі запитання активізують емоційну рефлексію, розвивають уміння дітей усвідомлювати власні почуття та мотиви поведінки.

До ефективних видів роботи, які сприяють розвитку емоційного інтелекту в процесі читацької діяльності, належать:

- інсценізація літературних творів, що дає змогу прожити емоційний стан героя;
- рольові ігри («Я – герой твору»), які допомагають відчувати ситуацію зсередини;
- створення асоціативних малюнків до прочитаного тексту;
- написання емоційних щоденників (фіксація власних почуттів під час читання);
- обговорення в колі («Я відчував...», «Мене вразило...», «Мені захотілося...»);
- створення альтернативного фіналу твору, що стимулює розвиток уяви, емпатії й ціннісного мислення.

Застосування цих методів дозволяє поєднати когнітивну, емоційну та комунікативну діяльність учнів, зробити процес читання глибшим, осмисленішим і особистісно значущим.

Отже, читацька діяльність має великий потенціал у розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, оскільки поєднує емоційне сприймання, моральне осмислення і творче самовираження. Через художнє слово дитина вчиться розуміти себе та інших, регулювати власні емоції, діяти з позицій добра і гуманізму — що є важливими передумовами становлення зрілої, гармонійної особистості.

Розділ 2. Методичні засади розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів засобами читацької діяльності

2.1. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у процесі роботи з художнім текстом

Система формування емоційного інтелекту на уроках читання передбачає послідовний «рух» від внутрішньоособистісного емоційного інтелекту до міжособистісного підвиду за допомогою застосування репродуктивно-творчих і продуктивно-творчих методів організації емоційно-образної діяльності. На думку педагогів, зазначена послідовність є закономірною: маючи досвід використання умінь, що входять до складу емоційного інтелекту, по відношенню до себе, школяр зможе застосовувати його щодо емоційних станів інших [14]. Робота над внутрішньоособистісним підвидом емоційного інтелекту спрямована на вміння розрізняти і називати власні естетичні емоції, які виникли при сприйнятті текстів художніх творів, а також розуміти причини їх виникнення. Актуалізація даних процесів відбувається за допомогою активізації читацької уяви з подальшим осмисленням і розумінням емоційних образів і переживань: «Співпереживаючи, ми збагачуємося досвідом життя в мистецтві, набуваємо і поповнюємо свій життєвий досвід через мистецтво» [22]. Актуальними в роботі над внутрішньоособистісним емоційним інтелектом стають такі прийоми, як «асоціювання», «метафоризація», «творче припущення», «емоційне осяяння», «інтуїція», «споглядання», «творчі аналогії» тощо.

Система розвитку емоційного інтелекту на уроках читання

Вид емоційного інтелекту	Методи	Прийоми
внутрішньоособистісний емоційний інтелект	Репродуктивно-творчий Уміння розрізняти (тобто розуміти,	– «асоціювання»; – «метафоризація»; – «творче припущення»;

	<p>ідентифікувати) і називати власні естетичні емоції; розуміння причин виникнення власних естетичних емоцій. ЕМОЦІЇ => УЯВА => ЕМОЦІЇ</p>	<p>– «емоційне осяяння»; – «інтуїція»; – «споглядання»; – «творчі аналогії»</p>
<p>міжособистісний емоційний інтелект</p>	<p>Продуктивно-творчий виявлення читацького сприйняття, вміння розрізняти (тобто розуміти, ідентифікувати) і називати емоції автора і літературного героя; розуміння причин виникнення емоцій автора і літературного героя, вміння поставити себе на місце іншого; вираження емоцій через творчу діяльність</p>	<p>– «кардіограма почуттів»; – «карта емпатії»; – «емоційна імпровізація».</p>

Даний алгоритм роботи обумовлений наявністю в структурі емоційного інтелекту підвидів, внутрішньоособистісного та міжособистісного, які забезпечують реалізацію двосторонньої діяльності – розвитку умінь, включених до складу емоційного інтелекту, стосовно себе та іншого. Система, спрямована на розвиток емоційного інтелекту в початковій літературній освіті молодших школярів, є способом проникнення у власні та чужі емоційні переживання, що необхідно для набуття досвіду співпереживання та «чуттєвої» інтерпретації вчинків літературних героїв, які дозволяють учневі зрозуміти задум художнього твору.

Попри це В. Підгурська і І. Голубовська зазначають про низку проблем, які, на їхню думку, спричиняють недостатнє використання на уроках читання завдань для розвитку емоційного інтелекту:

- навчання в умовах воєнного стану (відповідно брак часу як на розробку завдань, так і на реалізацію їх на уроках);
- дистанційні та змішані форми навчання не дозволяють приділити належної уваги завданням на розвиток емоційного інтелекту;
- відсутність методичних розробок, які б допомогли учителям використовувати на уроках завдання, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту учнів [34, 271–272].

Тому розвиток емоційного інтелекту у процесі читацької діяльності потребує створення спеціально організованого педагогічного середовища, яке сприяє формуванню в дітей здатності усвідомлювати, розпізнавати та регулювати власні емоції, розуміти почуття інших і конструктивно взаємодіяти з однолітками. Ефективність цього процесу забезпечується дотриманням певних педагогічних умов і принципів. До провідних педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту в початковій школі належать:

- емоційно безпечне навчальне середовище, у якому дитина відчуває прийняття, підтримку й повагу до своїх почуттів. Така атмосфера сприяє відкритості, щирості, готовності до самовираження.

- особистісно зорієнтована взаємодія між учителем і учнями, що передбачає визнання емоційних потреб дитини, залучення її до діалогу, співтворчості та взаємоповаги.

- емоційно-ціннісний зміст навчального матеріалу, який передбачає добір художніх творів, що викликають співпереживання, формують морально-етичні орієнтири.

- інтеграція емоційного компоненту у всі етапи уроку читання — від сприймання тексту до його творчого осмислення.

- систематичне використання рефлексії як способу осмислення власних емоційних переживань після прочитання твору.

Важливу роль у методиці розвитку емоційного інтелекту відіграють дидактичні принципи, серед яких:

- принцип гуманізації — орієнтація навчального процесу на розвиток особистості дитини, її почуттів, емоцій і цінностей;

- принцип емоційно-ціннісної спрямованості навчання, що передбачає залучення учнів до осмислення моральних проблем, співпереживання героям;

- принцип активності й творчості, який забезпечує залучення дитини до інтерпретації тексту через власний емоційний досвід;

- принцип інтеграції емоційного й когнітивного розвитку, що відображає єдність почуттів, мислення й поведінки;

- принцип рефлексивності, який спрямований на розвиток уміння аналізувати власні почуття, мотиви, вчинки.

Реалізація зазначених умов і принципів створює основу для розроблення системи методичних прийомів формування емоційного інтелекту молодших

школярів у процесі читацької діяльності.

2.2. Методичні прийоми та форми організації читацької діяльності, спрямованої на розвиток емоційного інтелекту

Розвиток емоційного інтелекту в молодшому шкільному віці відбувається найефективніше тоді, коли освітній процес має емоційно-ціннісну спрямованість і побудований на використанні активних, інтерактивних і творчих методів навчання, які забезпечують залучення дитини до переживання, співпереживання та рефлексії.

Методика розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності ґрунтується на поєднанні словесних, наочних і практичних методів навчання, які спрямовані на розуміння емоцій, формування емпатії та здатності до саморегуляції.

Як зазначає М. Яцюк, для розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти на уроках літературного читання застосовуємо цілий комплекс завдань, вправ, хвилинок релаксації для зняття тривожності та психологічної напруги; асоціювання з позитивними спогадами; елементів арттехнік (терапія грою; казкотерапія; кольоротерапія; пісочна терапія тощо)[45, 48]. Авторка рекомендує застосовувати також такі методичні прийоми:

- передбачення змісту твору за заголовком чи ілюстрацією до тексту; придумування кінцівки твору чи продовження зі зміною сюжету;
- здійснення чарівних перетворень із негативними героями творів; прогнозування історії за поданим початком;
- створення асоціативного куща для характеристики героя твору; придумування свого заголовку твору; розповіді з власного досвіду дітей тощо [45, 56].

Розглянемо методи читацької діяльності:

1. Емоційно-ціннісне читання – передбачає глибоке занурення в емоційний зміст тексту, створення атмосфери співпереживання героям, виявлення власних емоційних реакцій. Рефлексивне читання, засноване на емпатії та співпереживанні, — один із найдієвіших способів емоційного сприйняття тексту, який допомагає учням не тільки розуміти душевний стан персонажів тексту, авторське обґрунтування подій, а й підтекстову інформацію [41, 9]. У цьому зв'язку дуже ефективним є обговорення назви, даної автором твору; імен та прізвищ героїв. Рефлексивне читання допомагає усвідомити, що в творі нічого не буває випадкового. Зануренню в текст сприяє перегляд екранізації художнього твору, що в сотні разів збільшує здатність учнів зрозуміти авторський задум, тему та ідею твору. Зробити інструментом пізнання не тільки розум, а й почуття учнів дозволяє і зіставлення літературного тексту з творами іншого виду мистецтва (живопис, музика, скульптура та ін.). Цей прийом підсилює, доповнює асоціативний спосіб мислення, загострює в учнів естетичну сприйнятливність. Учитель може використовувати прийоми:

«Зупинимось на хвилинку» — коротке обговорення після важливого епізоду (що ти зараз відчуваєш? як би ти вчинив?);

«Голос героя» — читання уривків із вираженням емоцій персонажів. Учні читають уривки художніх творів з емоційним відтворенням станів персонажів. Використовується інтонація, темп, паузи та міміка, щоб передати почуття героя (радість, сум, страх, здивування, гнів тощо).

1. Вчитель обирає уривок із тексту, де чітко проявляються емоції героя.
2. Пояснює дітям, які емоції переживає персонаж, і як їх можна передати голосом, мімікою, жестами.
3. Учні читають уривок по черзі або групами, намагаючись передати емоції героя через інтонацію і вираз обличчя.
4. Після читання проводиться обговорення:
  - «Які емоції переживав герой?»

- «Як ти передавав ці емоції?»
- «Чи відчули ти подібні емоції в житті?»

5. Вчитель заохочує творчі варіанти виконання уривка, порівняння інтонацій та способів вираження емоцій.

Переваги прийому «Голос героя» – розвиває емоційне сприйняття та співпереживання; підвищує інтерес до читання і розуміння тексту; формує навички виразного читання та публічного виступу; сприяє розвитку емоційної саморегуляції та вербальної комунікації.

Приклад застосування: у підручнику «Українська мова та читання» (2 клас, Вашуленко, Дубовик) можна використати уривки з тем: «Дружба та співпраця», «Сім'я і турбота», «Вчинок героя та його емоції». Учні читають діалог між героями, намагаючись передати *радість, здивування чи сум*, а потім обговорюють власні враження;

«Емоційна палітра» — вибір кольору, який відповідає настрою героя чи загальному емоційному тону твору. Учні вибирають колір або комбінацію кольорів, які, на їхню думку, відображають настрій героя або загальний емоційний фон твору. Це допомагає зробити емоції видимими та конкретними, що сприяє розвитку емоційного інтелекту. Послідовність проведення:

1. Вчитель обирає уривок твору з яскраво вираженими емоціями.
2. Пояснює учням завдання: обрати кольори, які відповідають почуттям героя або загальному настрою твору.
3. Учні виконують завдання:
  - малюють емоційний фон сцени;
  - створюють «емоційну карту» героя;
  - використовують різні відтінки для передачі зміни настрою.

Після виконання завдання відбувається обговорення: «Чому ти обрав саме ці кольори?» «Які емоції вони передають?» «Чи змінюється палітра разом із розвитком подій?»

Прийом «Емоційна палітра» дозволяє учням наочно усвідомлювати емоції; розвиває творче мислення та асоціативні зв'язки; поглиблює розуміння емоційного контексту тексту; сприяє самовираженню та рефлексії емоційного стану.

Приклад застосування: у підручнику «Українська мова та читання» (2 клас, Вашуленко, Дубовик) для уривка про дружбу можна запропонувати учням намалювати кольорову палітру емоцій героя, відображаючи радість, здивування або смуток. При обговоренні кожен учень пояснює, чому обрав ті чи інші кольори, що дозволяє формувати навички аналізу та співпереживання.

Такі прийоми допомагають учням усвідомлювати власні почуття, навчитися вербалізувати емоції, співпереживати літературним героям.

2. Метод рольового моделювання

Рольові ігри, інсценізації, драматизації дозволяють дитині прожити ситуацію зсередини, відчувати емоційний стан персонажа, краще зрозуміти його мотиви та переживання. Приклади:

- інсценізація уривків із твору («Казка оживає»);
- гра «Якби я був героєм...» — моделювання поведінки в певній ситуації;
- складання «емоційного листа» від імені персонажа.

Такі види роботи сприяють розвитку емпатії, моральної чутливості, вміння співвідносити власні почуття з емоціями інших [36. 9].

3. Метод рефлексії емоцій

Рефлексивні вправи допомагають дитині усвідомити власні емоційні стани, навчитися їх контролювати й висловлювати. Ефективними є такі прийоми:

«Емоційний щоденник» — запис або малюнок про власні почуття після читання, що допоможе відстежувати учневі свої емоційні реакції за день; аналізувати причини виникнення тієї чи іншої емоції; зрозуміти, які події

негативно чи, навпаки, позитивно впливають на її емоційний стан; усвідомити свої емоції та навчитися їх контролювати [30];

«Моє серце сьогодні...» — учні малюють символічне зображення свого настрою. Послідовність проведення:

1. Вчитель пропонує учням подумати про свій сучасний емоційний стан і знайти спосіб його зобразити на аркуші.
2. Учні малюють символічне серце або інший образ, що відображає їхні почуття:
  - кольори для настрою (наприклад, жовтий – радість, синій – сум, червоний – злість);
  - форми та малюнки для передачі інтенсивності емоцій.
3. Після завершення малювання відбувається обговорення (за бажанням учнів):
  - «Що ти відчував/відчувала під час малювання?»
  - «Які емоції передає твоє серце?»
  - «Чи змінився твій настрій після цього завдання?»

Приєм «Моє серце сьогодні...» допомагає усвідомити власні емоції і навчитися їх розпізнавати; розвиває креативне мислення та асоціативні навички; стимулює саморефлексію та емоційну саморегуляцію; підвищує рівень емоційного комфорту у класі, оскільки учні можуть безпечно поділитися настроєм. Приклад застосування: після прочитання уривка художнього твору про героя з певними емоціями учні малюють своє «серце», відображаючи, які емоції вони відчували під час читання, вчитель обговорює результати з класом, допомагаючи учням усвідомити зв'язок власних емоцій із переживаннями героїв.

«Емоційний колаж» – учні створюють колаж із малюнків, вирізок з журналів або кольорових паперів, які відображають емоції персонажів або загальний настрій твору. Мета:

- Розвиток здатності визначати емоційний стан героїв;

- Формування творчих навичок та самовираження;
- Поглиблення усвідомлення власних емоцій і переживань героїв.

Послідовність проведення:

1. Вчитель обирає уривок із яскраво вираженими емоціями.
2. Учні підбирають образи, кольори, символи, що відповідають емоціям героїв.
3. Після завершення колажу відбувається обговорення: «Які емоції ви хотіли передати?» та «Як ці емоції співвідносяться з твоїми власними?»

Переваги: стимулює творче мислення; допомагає учням усвідомлювати та аналізувати емоції; розвиває емоційну чутливість та комунікативні навички.

«Світлофор почуттів» або «Розфарбуй почуття» — позначення емоцій кольорами (зелений — спокій, жовтий — радість, червоний — тривога, сум тощо). За цим прийомом пропонуємо учневі розфарбувати свій стан в даний момент, виявити, якого кольору почуття відчуває учень до героя, ситуації, якого кольору сама ситуація, з яким кольором асоціюється персонаж і т. д. Виконувати можна і усно, і письмово. Через колір можна сприймати середовище або предмет, отримуючи якесь враження (легкість, важкість тощо). Колір підсвідомо впливає на нас і через асоціації. Останнє є більш індивідуальним і накопичується в процесі набуття життєвого досвіду. Тому колір використовується як фон для запису ключових слів теми, тексту, для створення контрасту.

Регулярне застосування таких вправ сприяє формуванню емоційної грамотності й розвитку навичок саморегуляції.

4. Метод творчої інтерпретації – активізує уяву, емоційне мислення та креативність учнів. Він передбачає створення власних варіантів фіналу, характеристик героїв, описів емоційних станів. Приклади завдань:

- «Придумай інший кінець історії, який зробив би героїв щасливішими»;
- «Опиши словами або малюнком настроїв казки»;

- «Напиши коротке звернення героя до свого друга»;
- «Вигадати пісню або вірш від імені персонажа».

Такі завдання допомагають дитині емоційно ідентифікуватися з героями, виражати власні почуття у творчій формі, що є важливим аспектом розвитку емоційного інтелекту.

5. Метод діалогу та обговорення

Спільне обговорення прочитаного створює умови для емоційної взаємодії між учнями. Під час таких бесід учитель допомагає дітям не просто оцінювати події, а й аналізувати емоційні мотиви поведінки персонажів, висловлювати власну думку, слухати інших. Ефективними є прийоми:

«Коло думок» — кожен учень ділиться своїми почуттями після прочитання;

«Роздуми героя» – учні аналізують дії героя і відповідають на запитання: що він/вона відчував(ла), чому вчинив(ла) так, як вчинив(ла), як би вони вчинили на його місці. Мета:

- Розвиток аналітичного мислення та емпатії;
- Формування здатності усвідомлювати мотиви поведінки персонажів;
- Розвиток вміння висловлювати власні думки та оцінки.

Послідовність проведення:

1. Після читання уривка вчитель задає питання: «Що відчував герой?», «Чому він так вчинив?»
2. Учні висловлюють власні міркування, обґрунтовують емоції та мотиви героя.
3. Можливе оформлення відповіді у вигляді малюнка, схеми або письмового опису.

Переваги: сприяє розвитку морального та емоційного аналізу; формує уміння співпереживати і критично мислити; активізує усне та письмове мовлення учнів.

«Моральна дилема» — обговорення складних ситуацій із твору (що правильно? що справедливо?);

«Три позиції» — аналіз подій з точки зору трьох героїв.

Такі методи формують емоційну компетентність, соціальну чутливість і вміння вести діалог на основі поваги та емпатії.

2.3. Аналіз художніх творів для розвитку емоційно-ціннісного сприймання тексту

Ефективність розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності значною мірою залежить від якісного добору художніх творів, які не лише відповідають віковим особливостям дітей, а й мають високий емоційно-виховний потенціал. Саме зміст, образна система, емоційна тональність та моральна проблематика літературного тексту створюють умови для формування у молодших школярів емпатії, моральних почуттів, емоційної спостережливості та вміння осмислювати власні переживання.

Добираючи художні твори, учитель має враховувати такі критерії:

Емоційна насиченість і гуманістичний зміст твору. Твір повинен містити морально-етичні ситуації, що викликають у дітей співпереживання, почуття справедливості, милосердя, доброти.

Вікова доступність. Текст має відповідати емоційно-психологічним можливостям дітей 6–10 років, мати чітку структуру, зрозумілий сюжет і близькі дитині образи. У творі мають бути позитивні моральні орієнтири. Герої мають демонструвати приклади доброзичливості, дружби, взаємодопомоги, що сприяє формуванню позитивного емоційного досвіду.

Однією з умов є можливість для учня емоційної ідентифікації з героями. Учень повинен мати змогу поставити себе на місце персонажа, осмислити його почуття й мотиви. Твори мають спонукати дітей до моральних роздумів, самооцінки вчинків, формування ціннісних орієнтацій.

Виходячи з цих критеріїв, доцільно використовувати твори українських і зарубіжних авторів, у яких глибоко розкривається світ дитячих почуттів, міжособистісних стосунків, краса природи й духовні цінності.

До творів, що мають значний потенціал для розвитку емоційно-ціннісного сприймання, належать:

Українська дитяча класика: В. Сухомлинський – оповідання «Сива волосинка», «Серце не камінь», «Добре слово», «Як Наталя у лелек просила дощу» (розвиток співчуття, доброти, відповідальності);

О. Буценко – «Літо у бабусі», «Мій тато малює війну» (усвідомлення родинних почуттів, любові до близьких);

Г. Малик – «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» (формування самопізнання, усвідомлення наслідків власних вчинків);

Л. Костенко – «Бузиновий цар» (емоційне осмислення краси, добра, творчості).

Зарубіжна література: Г. Х. Андерсен – «Снігова королева», «Гидке каченя», «Дівчинка із сірниками» (співчуття, самопожертва, щирість почуттів);

А. де Сент-Екзюпері – «Маленький принц» (усвідомлення любові, дружби, відповідальності за інших);

М. Твен – «Пригоди Тома Сойєра» (почуття товариства, справедливості, морального вибору).

У роботі з такими творами важливо не лише забезпечити розуміння сюжету, а й спрямувати дітей на емоційне осмислення змісту. Учитель має створити умови для вільного вираження почуттів і роздумів: обговорення вчинків героїв, висловлення особистого ставлення, зіставлення з власним життєвим досвідом.

Ефективними прийомами роботи з текстами є:

– емоційне прогнозування («Які почуття може переживати герой у цій ситуації?»);

- виявлення настрою через інтонацію, темп і силу голосу під час читання;
- створення «емоційного портрета героя» (які почуття переважають у нього і чому);
- порівняння емоційних станів героїв у різних частинах твору;
- створення ілюстрацій або колажів почуттів;
- обговорення моральних висновків («Чому важливо бути добрим?», «Що навчив мене цей твір?»).

Завдяки систематичному використанню художніх творів, які мають високий емоційно-ціннісний потенціал, у дітей формується здатність співпереживати, розуміти мотиви поведінки, оцінювати власні вчинки, що є базовими компонентами емоційного інтелекту.

Ми розробили завдання на розвиток емоційного інтелекту для підручника «Українська мова і читання (автори М. Вашуленко, І. Дубовик)

Підручник охоплює широкий спектр текстів, які можна адаптувати для емоційно-ціннісного навчання. Вибирайте такі уривки, що містять емоційні ситуації (радість, сум, дружба, допомога, вибір) або героїв із моральними дилемами. До текстів давайте запитання: «Що відчував герой?» «Чому він так вчинив?» «Як би ти на його місці поступив/поступила?», «Які почуття виникли в тебе під час читання?»

Використовуйте творчі завдання: скласти діалог героя, змінити завершення, намалювати сцену з тексту, висловити власні емоції через малюнок або письмово.

Тема: «Я люблю свою родину» (урок у підручнику: «Я люблю свою родину. ...»).

Завдання: Прочитай уривок. Підкресли рядок, де герой висловлює любов до родини. Напиши, чому герой цінує родину. Зобрази ситуацію допомоги в родині, яку ти пережив/пережила.

Тема: «Дружба та братство — найбільше багатство».

Завдання: Обговоріть ситуацію з тексту: як дружба допомогла герою.

Склади список якостей друга, які важливі тобі. Рольова гра: «Я — друг героя». Як би ти реагував/реагувала?

Емоційний потенціал творів (підручник О. Савченко, І.Красуцька. Українська мова та читання, 3 клас).

Хто мало знає, з тим усяке буває» Марія Солтис	Викликає почуття любові, безпеки, зобов'язання — сприяє розвитку емпатії та усвідомлюванню власних емоційних зв'язків
«Перший день у школі» Ольга Морозова	Допомагає усвідомити значення дружби, вміння домовлятись, співпереживати — формує соціальну чутливість.
Казка «Вечірник, Полуночник, Світанок»	Активізує рефлексію: «як би я вчинив/вчинила?», розвиває емоційну обізнаність і саморегуляцію
«Соняшник» Дмитро Павличко	Сприяє розвитку емоційного зв'язку з природою, настрою, внутрішньої чутливості — формує емоційну спостережливість
Казка «Заячий суд»	Дозволяє дітям познайомитись із менш приємними емоціями, навчитися їх називати, аналізувати — важливий компонент емоційного інтелекту

Як зазначають науковці, «для розвитку емоційного інтелекту важливо, щоб діти зосереджували увагу на спостереженні за власними емоціями, на обговоренні того, що вони відчують, на вияві своїх почуттів» [37].

Так, після опрацювання твору Кості Гнатенка з підручника «Українська мова та читання» (3 клас) Оксани Вашуленко (Вашуленко, 2020) «Ображена книжка» учні отримують завдання – створити рекламу улюбленої книжки. Для цього третьокласники можуть використовувати різні способи рекламування книжки: малюнки, відеоролики, інсценівки, лепбуки тощо. Основне завдання при створенні реклами – відтворення емоції та почуттів, які виникають у дітей під час читання улюбленої книжки.

При опрацюванні оповідання Аліни Туз «Новий планшет» можна виконати завдання «Судді та адвокати». Учні діляться на дві групи. Перша група – «Судді», друга – «Адвокати». Після прочитання твору учасники групи «Судді» мають «звинуватити» героя оповідання, розкриваючи негативні риси його характеру. «Адвокати», навпаки, урівноважують негативні якості персонажа та визначають позитивне у вчинках героя. Також можна запропонувати учням уявити себе гостями передачі «Запитай в автора». Нехай діти висловлять свої враження про твір, дадуть поради письменникові, поміркують про почуття персонажів.

Також можна запропонувати учням скласти невелику розповідь від імені улюбленої книжки, зробивши акцент на емоціях, які «проживає» книжка: коли про неї забувають; коли загинають або розмальовують сторінки; або, навпаки, коли її неодноразово читають, діляться нею з іншими дітьми тощо.

Віршовані твори сприяють збагаченню емоційно-чуттєвого досвіду учнів, допомагають помічати красу навколишнього світу й силу художнього слова. При опрацюванні таких творів корисними будуть завдання на формування в учнів здатності сприймати емоційний тон поезії, відчувати інтонаційну змістовність вірша. Так, під час вивчення вірша Миколи Сингаївського «Прощальний танок» можна виконати таку роботу в групах. Учні пропонуємо заплющити очі і прослухати поезію, «побачити» картину й «почути» звуки. Учасники першої групи розповідають, що вони «бачили»,

коли слухали твір (синє небо, чорні птахи, верболіз, поля, стернища, дим тощо), друга група – що «чули» (пташиний гомін, шум верболозу, грачине гуляння). Після виконання завдання школярі описують емоції, які виникли під час знайомства з поезією. Також можна попросити учнів створити ілюстрації до виучуваного вірша.

Отже, добір художніх текстів для уроків читання має бути цілеспрямованим, педагогічно обґрунтованим і відповідати завданням емоційного розвитку школярів. Літературний твір у цьому контексті виступає не лише джерелом знань, а передусім — засобом духовно-емоційного збагачення дитини, що сприяє становленню її моральної, естетичної та емоційної культури.

Розділ 3. Експериментальне дослідження ефективності методики розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності

3.1. Організація та етапи експериментального дослідження

Мета експерименту: перевірити ефективність запропонованої методики розвитку емоційного інтелекту учнів 2–4 класів через читацьку діяльність.

Завдання експерименту:

1. Виявити початковий рівень розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів.
2. Впровадити систему методичних прийомів і завдань у процесі уроків читання.
3. Оцінити динаміку розвитку емоційного інтелекту після експериментального впровадження.
4. Провести порівняльний аналіз результатів між експериментальною та контрольною групами.

Організаційна структура експерименту: контрольна група (КГ): навчання за стандартною програмою без спеціальної методики; експериментальна група (ЕГ): навчання із застосуванням методики розвитку емоційного інтелекту через читацьку діяльність.

Експеримент проводився протягом одного навчального семестру, включаючи три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

1.Констатувальний етап. На цьому етапі здійснювалось: визначення початкового рівня емоційного інтелекту учнів за допомогою тестів, спостережень і бесід; аналіз готовності школярів до співпереживання, розпізнавання емоцій, вираження власних почуттів.

Методи дослідження: спостереження за поведінкою учнів під час уроків;

анкетування та опитування; використання адаптованих методик для оцінки емпатії та саморегуляції (наприклад, малюнковий тест «Моє серце сьогодні»).

Результати констатувального етапу показали, що більшість учнів мають низький або середній рівень емоційної обізнаності та вміння виражати почуття, що підтвердило необхідність формувального етапу.

2. Формувальний етап. На цьому етапі учням ЕГ пропонувались систематично організовані завдання та методи для розвитку емоційного інтелекту:

- Емоційно-ціннісне читання художніх творів.
- Інсценізації та рольові ігри, що відтворювали емоційні ситуації з тексту.
- Рефлексивні вправи: «емоційний щоденник», «емоційний колір».
- Творчі завдання: змінення фіналу, складання листів герою, малювання емоційних сцен.
- Дискусії та обговорення в класі щодо вчинків героїв і моральних висновків.

Паралельно проводилося спостереження за поведінкою учнів та збір даних щодо активності, співпереживання і самовираження.

3. Контрольний етап. Після завершення формувального етапу проводилась повторна оцінка розвитку емоційного інтелекту за тими ж методиками, що і на констатувальному етапі.

Основні показники:

- здатність розпізнавати власні емоції та емоції інших;
- рівень емпатії та співпереживання;
- здатність до саморегуляції; активність у висловленні власних почуттів і моральних оцінок.

Результати порівнювались між ЕГ і КГ для визначення ефективності методики. На основі проведеного експерименту передбачалося: підвищення

рівня емоційного інтелекту учнів ЕГ у порівнянні з КГ, розвиток умінь співпереживати, виражати власні емоції та оцінювати вчинки героїв, підвищення мотивації до читання та інтересу до обговорення художніх творів, виявлення ефективності запропонованих методичних прийомів для подальшого впровадження у початковій школі.

3.2. Зміст і методика проведення формувального експерименту

Формувальний етап експерименту мав на меті систематичне впровадження розробленої методики розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів у процесі читацької діяльності та відстеження динаміки емоційного розвитку. Формувальний експеримент передбачав:

- використання художніх творів, добраних відповідно до емоційно-ціннісного потенціалу (уривки про дружбу, сім'ю, моральний вибір, співчуття);
- застосування методів розвитку емоційного інтелекту, зокрема: емоційно-ціннісне читання; рольові ігри та інсценізації; рефлексивні вправи (емоційні щоденники, малюнки, колірна інтерпретація почуттів);
- творчі завдання (створення альтернативного фіналу, листи героям, малювання емоційних сцен);
- обговорення та дискусії («Що відчував герой?», «Що б ти зробив на його місці?»).

Методика проведення формувального експерименту

Підготовчий етап

- Добір творів та підготовка завдань для розвитку емоційного інтелекту.
- Розробка календарного плану уроків із впровадженням методики.
- Ознайомлення учнів експериментальної групи з принципами роботи («Вчимося відчувати, розуміти, висловлювати свої почуття»).

Основний етап

На кожному уроці проводилося читання художнього тексту з емоційним акцентом. Учні виконували рефлексивні завдання: малюнки, щоденники, позначення емоцій. Використовувались рольові ігри та інсценізації для моделювання ситуацій із тексту. Організовувались обговорення емоційного стану героїв та власних переживань учнів. Поступово ускладнювались завдання: від простого розпізнавання емоцій до аналізу мотивів вчинків і моральних висновків.

Таблиця 1. Методичні прийоми для розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів через читацьку діяльність

№	Назва прийому	Суть прийому	Мета / ефект
1	Голос героя	Читання уривків з емоційним відтворенням станів персонажів (інтонація, міміка, паузи).	Розвиток розпізнавання емоцій, емпатії, навичок усного мовлення.
2	Емоційна палітра	Вибір кольорів, які відповідають настрою героя або загальному емоційному тону твору.	Усвідомлення емоцій, розвиток творчого мислення та самовираження.
3	Моє серце сьогодні...	Малювання символічного зображення власного настрою.	Розвиток емоційної самосвідомості, саморегуляції та емоційної обізнаності.
4	Роздуми героя	Аналіз мотивів поведінки героя та власна оцінка його дій.	Розвиток аналітичного мислення, емпатії та критичного осмислення.
5	Емоційний колаж	Створення колажу із зображень, символів і кольорів, що відображають емоції персонажів.	Усвідомлення емоцій героїв, розвиток творчого мислення і комунікативних навичок.
6	Мій герой	Створення «портрета» героя через малюнок або письмовий опис з акцентом на емоції та внутрішній світ.	Формування емпатії, аналіз емоцій і мотивів, розвиток творчого та вербального вираження.

Заключний етап формувального експерименту – підведення підсумків щодо засвоєння методики. Підготовка учнів до контрольного етапу експерименту передбачає фіксацію проміжних результатів за допомогою спостережень, анкет, тестів і творчих робіт учнів. Завдання диференційовані за рівнем складності та творчим потенціалом, що дозволяє кожному учню працювати у зоні найближчого розвитку. Акцентується увага на активному емоційному звучанні та значущість текстів. Поєднання когнітивного, емоційного та творчого компонентів у процесі навчання дало змогу систематично використовувати рефлексію емоцій як засобу розвитку саморегуляції та емпатії. Завдяки цій методиці очікувалося, що учні експериментальної групи: підвищать рівень емоційної обізнаності; навчатися розпізнавати емоції у себе та інших; розвинуть здатність співпереживати; покращать уміння адекватно реагувати на різні емоційні ситуації.

Для визначення ефективності впровадженої методики розвитку емоційного інтелекту використовувалися комплексні методи оцінювання:

1. Спостереження

- аналіз поведінки учнів під час уроків читання та рольових ігор;
- фіксація проявів співпереживання, активності у висловленні власних емоцій та взаємодії з однокласниками;

2. Анкетування та опитування

- підготовлені адаптовані анкети для учнів щодо їхніх емоційних реакцій на прочитані тексти
- опитування передбачало питання на розпізнавання почуттів героїв, власних емоцій і способів реагування у аналогічних ситуаціях.

3. Творчі завдання

- малюнки, «емоційні щоденники», листи героям.
- аналіз змісту робіт дозволяв оцінити глибину емоційного осмислення, здатність до емпатії та моральних роздумів.

4. Тестування емоційного інтелекту

- використовувались адаптовані методики для молодших школярів:
  - малюнковий тест «Моє серце сьогодні»;
  - ситуаційні тести на визначення емоційного стану героїв.
- результати тестування давали змогу оцінити рівень емоційної обізнаності, співпереживання та саморегуляції.

Обробка даних

1. Кількісний аналіз

- Розрахунок кількості учнів із низьким, середнім і високим рівнем емоційного інтелекту до і після експерименту.
- Порівняння результатів експериментальної та контрольної груп.
- Використання базових статистичних показників: відсотки, середні значення, динаміка змін.

2. Якісний аналіз

- Аналіз спостережень і творчих робіт учнів щодо глибини емоційного сприймання та прояву емпатії.
- Виявлення найбільш ефективних методичних прийомів та завдань для розвитку емоційного інтелекту.

3. Порівняльний аналіз

- Дані до і після формувального експерименту порівнювались між експериментальною та контрольною групами.

○ Оцінювалась динаміка розвитку емоційного інтелекту за ключовими показниками:

- усвідомлення власних емоцій;
- розпізнавання емоцій інших;
- здатність до співпереживання;
- уміння адекватно реагувати на емоційні ситуації.

Очікувані результати обробки

- Збільшення відсотку учнів з високим рівнем емоційного інтелекту в експериментальній групі.

- Позитивна динаміка виявлення емпатії, саморегуляції та емоційної обізнаності.
- Підтвердження ефективності застосування запропонованої методики в умовах уроків читання.

3.3. Аналіз результатів експериментального навчання

Учні впродовж експериментального навчання аналізували оповідання Всеволода Нестайка «Чарівні окуляри». Цей твір демонструє декілька аспектів формування емоційного інтелекту у дітей через літературу, а саме:

1. Усвідомлення власних емоцій

Герої відчувають здивування і тривогу: «У мене тенькнуло в животі...», «Він теж розгублено закліпав очима».

Прийом для дітей: після читання запитати:

«Що відчували хлопці, коли з'явилася бабуся?»

«Чи виникало у вас таке відчуття, коли зустрічаєте незнайому людину?»

Розпізнавання емоцій інших

- Бабуся виглядає *розгубленою і стурбованою*: «Вона розгублено мружила очі і крутила на всі боки головою».
- Прийом: попросити дітей описати емоції бабусі, пояснити, чому вона так почувається (втратила окуляри, не бачить).
- Мета: тренування емпатії, здатності «прочитати» чужі почуття.

Регуляція емоцій і взаємодія

- Герої пропонують допомогу: «А ми вас проведемо!»
- Прийом: обговорити, як діяти, коли бачиш когось у скруті, і як контроль власних емоцій допомагає приймати правильні рішення.
- Мета: навчити дітей співпереживати та діяти конструктивно.

Формування моральних цінностей

- Підкреслюється *доброта і готовність допомогти*: хлопці не вагаються і пропонують проводити бабусю додому.
- Прийом: поставити запитання: «Чому важливо допомагати іншим, навіть якщо ми самі нічого не виграємо?»
- Мета: виховання відповідальності та альтруїзму.

Мовленнєвий розвиток

- Діалог насичений емоційними словами: «Авжеж!», «Ой, спасибі вам, дорогі!».
- Прийом: запропонувати дітям програти діалог, змінюючи інтонацію для передачі емоцій.
- Мета: покращення вербальної комунікації та емоційної виразності.

Таблиця з прийомами формування емоційного інтелекту на основі цього твору:

Сфера ЕІ	Приклад з уривку	Прийом для дітей	Мета / розвиток навички
Усвідомлення власних емоцій	«У мене тенькнуло в животі...», «Він теж розгублено закліпав очима»	Попросити дітей описати свої відчуття в подібній ситуації; намалювати або записати свої емоції	Розвиток самосвідомості, здатності розпізнавати власні емоції
Розпізнавання емоцій інших	Бабуся розгублено мружить очі, шукає окуляри	Запитати: «Що відчуває бабуся? Чому вона так поводиться?»	Розвиток емпатії та розуміння почуттів інших людей
Регуляція емоцій та взаємодія	Хлопці пропонують допомогу: «А ми вас проведемо!»	Обговорити, як можна допомогти людині, що перебуває у скруті; розіграти ситуацію	Навчити дітей контролювати власні емоції і діяти конструктивно
Моральні цінності	Доброзичливість і готовність	Поставити запитання: «Чому	Виховання відповідальності,

Сфера ЕІ	Приклад з уривку	Прийом для дітей	Мета / розвиток навички
	допомогти	важливо допомагати іншим?»	альтруїзму, соціальної чутливості
Мовленнєвий розвиток / вербальна емоційність	Емоційні вигуки: «Авжеж!», «Ой, спасибі вам, дорогі!»	Програти діалог, змінюючи інтонацію для передачі емоцій	Розвиток емоційної виразності, комунікативних навичок

Рівень емоційного інтелекту визначався за чотирма основними показниками:

1. Усвідомлення власних емоцій.
2. Розпізнавання емоцій інших людей.
3. Здатність до співпереживання.
4. Уміння адекватно реагувати на емоційні ситуації.

Рівні емоційного інтелекту учнів до та після експерименту

Група	Рівень емоційного інтелекту	До експерименту (%)	Після експерименту (%)
Експериментальна	Високий	10	45
	Середній	55	45
	Низький	35	10
Контрольна	Високий	12	15
	Середній	50	52
	Низький	38	33

В експериментальній групі спостерігається істотне збільшення кількості учнів з високим рівнем емоційного інтелекту (з 10% до 45%). Кількість учнів із низьким рівнем значно зменшилася (з 35% до 10%), що свідчить про ефективність методики в усуненні прогалин у емоційному розвитку. У

контрольній групі динаміка зміни рівнів емоційного інтелекту була мінімальною, що підтверджує суттєвий вплив систематичного впровадження методики. Аналіз творчих робіт та спостережень показав, що учні експериментальної групи стали активніше висловлювати власні емоції, проявляти емпатію та критично осмислювати вчинки героїв. Запропонована методика розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів через читацьку діяльність є ефективною.

Систематичне застосування емоційно-ціннісних, рефлексивних, творчих та рольових методів підвищує рівень усвідомлення власних емоцій та здатності співпереживати. Методика сприяє позитивній динаміці морального та соціально-емоційного розвитку учнів, що підтверджується як кількісними, так і якісними даними. В цілому, дослідження показало, що в учнів, після проведення спеціально розробленого комплексу занять підвищується інтерес до емоційної сфери людини, розширюється словник емоцій учасників, покращуються навички розуміння, вербалізації, а також аналізу причин виникнення і користі різних емоційних станів. Удосконалюється здатність виражати емоції за допомогою міміки та пантоміміки, формується і розвивається вміння контролювати інтенсивність їх прояву, вибирати адекватний щодо ситуації спосіб вираження емоцій.

Завдяки прийомам, що сприяють формуванню емоційного інтелекту, в учнів підвищується навчальна мотивація, збільшується «словник емоцій». Школярі вже перед початком уроку запитують, що сьогодні будуть читати, з радістю діляться емоціями, які відчували під час читання літературного твору. Їм подобається порівнювати свої емоції та почуття з емоціями та почуттями героїв. Використання художніх творів з емоційно-ціннісним потенціалом є ключовим фактором успіху методики, оскільки вони забезпечують емоційне залучення та сприяють розвитку емпатії та саморефлексії.

Таким чином, в сучасних умовах, обумовлених освітнім середовищем, яке вимагає оволодіння навичками адекватного прояву своїх емоцій, правильного розпізнавання емоцій інших людей і відповідної їх інтерпретації, доцільність і необхідність розвитку емоційного інтелекту видається дуже важливою для ефективного розвитку суспільства. Розвиток емоційного інтелекту дозволить більш конструктивно підвищити якість життя людини, оскільки сприятиме тому, щоб бути чутливим до змін емоційного стану інших людей, а значить ефективно спілкуватися з ними.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових джерел засвідчив, що емоційний інтелект включає усвідомлення власних емоцій, розпізнавання емоцій інших, здатність до співпереживання та саморегуляції. У молодшому шкільному віці ці навички формуються під впливом читання художніх творів, обговорення емоційних ситуацій та творчих завдань, що забезпечує розвиток соціально-емоційної компетентності учнів. Використання систематичних вправ для розвитку емоційної обізнаності, емпатії та емоційного самовираження сприяє гармонійному розвитку особистості та формуванню моральних орієнтирів.

Розроблена методика розвитку емоційного інтелекту через читацьку діяльність включає такі компоненти:

- емоційно-ціннісне читання;
- рольові ігри та інсценізації;
- рефлексивні вправи («емоційний щоденник», малюнки, колірні інтерпретація);
- творчі завдання (зміна фіналу, листи героям, малювання емоційних сцен);
- обговорення та дискусії щодо почуттів і мотивів героїв.

Для ефективного розвитку емоційного інтелекту важливо використовувати тексти з емоційно-ціннісним потенціалом — уривки про дружбу, сімейні стосунки, моральні вибори, співпереживання, взаємодопомогу.

Результати експериментального дослідження засвідчили, що впровадження методики: підвищує рівень емоційного інтелекту учнів експериментальної групи (зростання кількості учнів з високим рівнем з 10% до 45%); зменшує кількість учнів із низьким рівнем емоційного інтелекту (з 35% до 10%); стимулює активне висловлення почуттів, прояв емпатії та моральних роздумів; підтверджує ефективність систематичного

використання емоційно-ціннісного читання, творчих та рефлексивних завдань, рольових ігор та обговорень.

Завдяки прийомам, що сприяють формуванню емоційного інтелекту, в учнів зростає навчальна мотивація, розширюється «словник емоцій». Використання художніх творів з емоційно-ціннісним потенціалом є ключовим фактором успіху розробленої нами методики, оскільки вони забезпечують емоційне залучення учнів початкових класів та сприяють розвитку в них емпатії та саморефлексії.

Запропоновану методику можна впроваджувати в початкових класах для підвищення рівня емоційного інтелекту, формування моральних цінностей та розвитку соціально-емоційних компетентностей. Методика є гнучкою і дозволяє диференціювати завдання за рівнем складності та творчим потенціалом, що забезпечує індивідуальний підхід до кожного учня.

Список використаної літератури:

1. Августюк М. М. Методичні поради до підвищення рівня емоційного інтелекту в здобувачів вищої освіти. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2022. 94 с
2. Богданець-Білокаленко Н. І. Формування читацької компетентності в учнів початкових класів. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., (12 вересня 2019 р., м. Київ). Київ: Оріон, 2019. 58 – 62 с.
3. Бойко А. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» [Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя]* / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2014. № 5. С. 68-73.
4. Борисенко К. Сутність поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 1(1). С. 83–90.
5. Брославська Г. М., Дригач Т. Г. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2020. Випуск 47. С. 7. Режим доступу: <https://repository.khpa.edu.ua/items/67ef117e-853d-4c1e-819e-510c1216bef3>
6. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. *Psychological Journal*. 2019. Вип. 5. № 7. С. 34–49.
7. Василенко Н. В. Компетентнісний підхід освіти: реалізації теорії та практики. Харків : Вид. група «Основа», 2017. 128 с.
8. Васильківський І. П. Сутність та структура поняття емоційний інтелект в контексті виховання особистості. *Науковий вісник Національного*

- університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2016. Вип. 253. С. 26–31.*
9. Васютіна Т., Полудько Х. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ. Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/379617016>
  10. Вашуленко О. В. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної серед. освіти (у 2-х ч.). Київ : Освіта, 2020. Ч. 2. 160 с.
  11. Власова О.І. Педагогічна психологія: [навч. посібник]. К.: Либідь, 2005. 400с.
  12. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер з англ. С. Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.
  13. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-rochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 4.01.2025).
  14. Дерев'янка С. П. Теоретико-методологічні аспекти цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту. *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. Вип. 1. С. 12–15.
  15. Зарицька В. Соціально-психологічні чинники розвитку емоційного інтелекту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Психологія». 2021. Вип. 2. С. 19 – 22.
  16. Зарицька В. В. Вікові передумови розвитку емоційного інтелекту особистості (дошкільний і шкільний періоди). *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Психологія. 2011. Вип. 38. С. 35-53. URL: <https://bit.ly/42qVsaM>
  17. Калошин В. Ф. Вплив емоцій на ефективність навчального процесу. *Практична психологія та соціальна робота*. 2018. №1. С. 70 – 74.

18. Калошин В. Ф. Емоційний інтелект – головний показник ефективності використання людських ресурсів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2018. №4. С. 54 – 63.
19. Карпенко Є. В. Методологічні настанови щодо вивчення емоційного інтелекту в парадигмі позитивної психотерапії. *Психологія особистості*. 2018. № 1(5). С. 90 – 97.
20. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2017. 44 с.
21. Котик Т., Кежковська І. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий освітній результат Нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 20–26.
22. Костюк А. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2016. Вип. 2(1). С. 85–89.
23. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навч.-метод. посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 192 с.
24. Лабач М. Емоційний інтелект як передумова успішного розвитку особистості. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2016. № 13. С. 214–220.
25. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2019. 224 с.
26. Мельник О. Підготовка вчителів початкових класів до формування емоційного інтелекту учнів. *Початкова школа*. 2019. № 11. С. 51–55.
27. Мельник С. Г., Мосіюк В.В. Радість читання – радість пізнання: практичні матеріали для формування та розвитку читацької компетентності молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 1(2). С. 8–21.

28. Нікітіна Н. Формування читацької компетентності як парадигма успішної особистості майбутнього. *New Inception*, (1), 2022. С.52-59. Режим доступу: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3978100>
29. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. 35 с. Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/uasch2016/konczepczyia>.
30. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ: Вища школа, 2003. С. 6–7, 23.
31. Огаренко І. В. Особливості прояву емоцій у молодшому шкільному віці. *Сучасна психологія : актуальність проблеми й тенденцій розвитку*. Матеріали міжрегіон. наук. практ. конф., 28 січня 2011. Запоріжжя : КПУ, 2011. С. 15-17.
32. Опанасюк І. В. Співвідношення понять «емоційна спрямованість», «емоційна стійкість», «емоційна культура» у структурі емоційного інтелекту. *Збірник наук. праць : філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2014. Вип. 19. Ч. 1. 252 с.
33. Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства : монографія / ред. кол. : Т.В. Коломієць та ін. ; за наук. ред. Л.П. Журавльової. Житомир: вид. О.О. Євенок, 2020. 308 с.
34. Підгурська В. Ю., Голубовська І. В. Розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти на уроках мовно-літературної освітньої галузі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Т. 3, № 72. С. 269–275. Режим доступу: DOI: 10.24919/2308-4863/72-3-40.
35. Піроженко Т. О. Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до

- 6-7 років «Вчимося жити разом» / Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман, К. В. Палієнко, М. В. Павленко. Київ : Алатон, 2016. 112 с.
36. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. 2017. №8. С. 6-12.
37. Савченко Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 12. С. 12-16.
38. Силко Р. М. Мульт-терапія як технологія виховання дітей. *Активна мульт-терапія. Вісник. Педагогічні науки*. 2014. № 120. С. 188–190.
39. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190-р.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR230190>
40. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : «Рад. школа», 1976-1977. Т.3. 670 с.
41. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. *Дивослово*. 2017. №9. С. 8-15.
42. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. № 12 (95). С. 136–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_12_30.
43. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): навчально-методичний посібник. Вінниця: Видавництво «Діло», 2019. 105 с.
44. Mayer, J. D., Salovey, P. Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings. *Applied and Preventive Psychology*. 1995. Vols. 4. P. 197–208.
45. Goleman D. Emotional intelligence. New York: Bantam Books, 1995. 352 p.

46. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ-i): Technical Manual.
Toronto, Canada: Multy-Health System, 1997. P. 363–388.